SKUPNO BRANJE GRADI ZAUPANJE

PAOLA ZANINI

KAKO **SKUPNO BRANJE** KREPI POVEZANOST MED STARŠI IN OTROKI

Prevedla Meta Lenart Perger

1851

Paola Zanini

SKUPNO BRANJE GRADI ZAUPANJE

Paola Zanini
SKUPNO BRANJE GRADI ZAUPANJE
Kako skupno branje krepi povezanost med starši in otroki

© Celjska Mohorjeva družba, 2024
Vse pravice pridržane.

Izvirnik: Leggere insieme per costruire fiducia
© EDIZIONI SAN PAOLO s.r.l., 2022
Piazza Soncino, 5 – 20092 Cinisello Balsamo (Milano)
www.edizionisanpaolo.it

Z dovoljenjem avtorice smo nekatera besedila in naslove slikanic, tako v glavnem besedilu kot v seznamu na koncu priročnika, prilagodili za slovenske bralce, pri čemer smo upoštevali kriterije za izbiro, ki jih avtorica predstavlja v pričujočem delu.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

028:159.9

ZANINI, Paola
Skupno branje gradi zaupanje : kako skupno branje krepi povezanost med starši in otroki / Paola Zanini ; prevedla Meta Lenart Perger. - Celje : Društvo Mohorjeva družba : Celjska Mohorjeva družba, 2024

Prevod dela: Leggere insieme per costruire fiducia
ISBN 978-961-278-680-9
COBISS.SI-ID 177959171

SKUPNO BRANJE GRADI ZAUPANJE

PAOLA ZANINI

KAKO **SKUPNO BRANJE** KREPI POVEZANOST MED STARŠI IN OTROKI

Prevedla Meta Lenart Perger

1851

Celjska Mohorjeva družba
Prva slovenska založba

Moji materi

Ko boste prebrali knjigo,
vas prosim, da se ne ustavite pri kritiki
»dobra je«, »sploh ni slaba«, »ni dobra«.
Prosim vas, da si zastavite vprašanje:
Ali ta knjiga pripomore k temu,
da si zbistrimo ideje, da spremenimo svet?

Iz predgovora h knjigi
Giovannino in njegovi bratje (1972)
Giovannija Pirellija

Freudova trditev,
da se oseba oblikuje v prvih letih življenja,
je danes vsesplošno sprejeta.
Iz tega izhaja, da otroške knjige
človeka oblikujejo bistveno bolj
kot katero koli delo za odrasle.
Na nas je imel *Ostržek* vsekakor večji vpliv
kot *Božanska komedija*.

Pinin Carpi (1920–2004)

Književnost se ukvarja s tem,
kaj pomeni počutiti se kot človek.

David Foster Wallace (1962–2008)

Uvod

Kultura je *preventivna*

Lahko bereš, bereš, bereš ...
to je najlepše, kar lahko počneš v mladosti:
počasi boš začutil, kako postajaš notranje bogat,
čutil boš, kako se v tebi oblikuje ta posebna izkušnja,
ki je kultura.

Pier Paolo Pasolini

O branju

Kadar v knjižnici ali v kakšnem drugem okolju naletite na otroško čitalnico, so, če ste opazili, skoraj vedno pred »odrom« v vrsto postavljeni le stolčki za najmlajše. Stoli za odrasle pa so nameščeni v zadnjem delu prostora, kot bi s tem želeli sporočiti, da je *čarobna* izkušnja, ki se bo zdaj zdaj pričela – poslušanje zgodb namreč –, nekaj, kar zadeva le otroke. Odrasli lahko počnejo druge stvari: klepetajo med seboj, se igrajo s svojimi mobilnimi telefoni, se razgledujejo in čakajo, da se vse skupaj konča. Lahko gredo celo po nakupih; to se včasih dogaja, medtem ko otroci poslušajo zgodbe.

Želja, ki je gonilo te knjige, pa je povsem nasprotna sporočilu, ki ga posredujejo ti prostori. Na straneh te knjige želim povedati, da je branje, tudi ko so otroci majhni in še

ne znajo brati, izkušnja, ki jo odrasli moramo deliti z njimi, da bi okrepili medsebojno vez in se zabavali. Glasno branje ima namreč veliko moč povezovanja in spreminjanja tako bralca kot poslušalca.

Ni to za vas nič novega?

Pravzaprav je, saj poleg tega pri posamezniku spodbuja zmožnost obvladovanja lastnih čustev, boljšega razumevanja drugih, čustvenega zbližanja z ljubljeno osebo in občutka, da je kos vlogi starša (ali strica, tete, dedka, babice oziroma vsakogar, ki je v vlogi vzgojitelja) – vse to so pravi psihološki procesi, na katerih temelji človekovo subjektivno blagostanje.

Odrasli, poskrbite za um svojih otrok, ne le za njihovo telo! Zdi se, da je to geslo vseh, ki se posvečamo spodbujanju branja v družini, vključno z menoj.

Ko so otroci zelo majhni, nas odrasle skrbi, kaj vstopa v njihov organizem, denimo hrana, le redko pa se sprašujemo o tem, kaj vstopa v njihove misli. Škoda! Knjiga pa ob tem ostaja zgolj kulturni predmet, s katerim se otrok sreča le, če ima ob sebi starša, ki se zaveda njenega pomena.

Kljub temu da so projekti za spodbujanje branja v predšolski dobi že vrsto let precej razširjeni, je znanje staršev na tem področju še vedno omejeno. To je porazno dejstvo, saj je iz raziskav razvidno, da so prav starši (in ne druge osebe) tisti, ki izboljšajo otrokove dosežke, med branjem recimo na področju jezika. Psihologinja Lynne Murray, ki jo bomo srečali tudi še kasneje, nam v svojem delu o otrokovih prvih odnosih pojasnjuje, kako zahtevno je za starše naučiti otroka novih besed in da se skupno branje vedno znova izkaže kot najbolj uporabna in učinkovita dejavnost za bogatenje besednega zaklada otroka pred vstopom v šolo.

Samo pomislite, da je leta 2019 *Rojeni za branje*,[1] najbolj znan nacionalni program za branje v družini, praznoval že dvajseto obletnico. Na njihovi spletni strani lahko izvemo več o pobudah, ki so jih pripravili ob praznovanju tega pomembnega mejnika, na primer simpozij z naslovom *Veter dvajsetih let. Rojeni za branje med 1999 in 2019*, ki je 26. septembra potekal v Rimu. Na začetku je bil izziv programa (ki to še

[1] Gre za italijanski nacionalni program *Nati per Leggere*, ki promovira branje v družini. Njihova originalna spletna stran (v italijanskem jeziku) je www.natiperleggere.it. Drugače zastavljene programe, ki pa imajo isti cilj – tj. spodbujanje bralne kulture in branja v družini –, poznamo tudi pri nas: program Andragoškega centra Slovenije Družinska pismenost (www.druzina.pismen.si/), ki vsako leto organizira Nacionalni mesec skupnega branja, program Javne agencije za knjigo z naslovom Rastem s knjigo (www.jakrs.si/ bralna-kultura/rastem-s-knjigo/) in Medgeneracijsko branje (www.bralnaznacka.si/sl/medgeneracijsko-branje/), ki deluje znotraj programa Bralna značka (www.bralnaznacka.si/sl/). Tudi posamezne knjižnice in občine si z različnimi programi prizadevajo za spodbujanje branja v družini. Določene dobre prakse programa *Nati per leggere*, ki ga izvajajo tudi na Hrvaškem pod naslovom *Rodjeni za čitanje*, je opaziti tudi pri nas; omenimo naj na primer spodbujanje skupnega branja otrok in odraslih na sistematskih pregledih, kjer otroci v nekaterih zdravstvenih domovih na pregledu prejmejo v dar slikanico. V teku je tudi projekt Nacionalnega inštituta za javno zdravje (NIJZ), ki spodbuja skupno branje s knjigo, ki jo patronažna sestra ob obisku družine podari novorojenčku (v pilotnem projektu so novorojencem podarili kartonko *Moja koklja špiklja špoklja*, sedaj pa podarjajo *Kaj se skriva očku v bradi*). Projektu so se s povabilom otrok in staršev v knjižnico priključile tudi splošne knjižnice, ki so v ta namen izdale zloženko *Kaj se skriva v knjižnici*. Med letoma 2020 in 2022 se je pri nas izvajal projekt *Očka v akciji* (projekt EU Action Dad), ki je potekal pod okriljem MDDSZ in v okviru katerega je bilo v 112 pediatričnih ambulantah razdeljenih 366 kartonk za otroke do 3. leta (*Cufek se umiva, Cufek šteje, Cufek se žoga, Sinček sonček, Ema dobi bratca, Čarovnija*). V nekaterih občinah dobijo knjigo v dar tudi prvošolčki (v Ljubljani je to denimo del projekta Ljubljana bere). V okviru nekaterih projektov pa so mamice z novorojenčki dobile slikanico že v porodnišnici; tak je bil na primer projekt Ministrstva za kulturo RS, ki je potekal med letoma 2003 in 2006, z naslovom Rastem s knjigo za novorojence, v sklopu katerega so starši v porodnišnici prejeli slikanico *Mednarodni živalski slovar* Lile Prap in znamenito *Zvezdico zaspanko* Franeta Milčinskega - Ježka. Slikanicama so dodali tudi nagovor staršem, v katerem je bil še posebej poudarjen pomen skupnega branja. Tudi sicer so projekt zasnovali v prvi vrsti z mislijo na dvigovanje zavesti o pomenu branja v najzgodnejšem otroštvu, z njim pa so tudi spodbujali dostopnost in ustvarjanje dostopnosti kakovostne in izvirne knjižne produkcije leposlovnih slikanic za otroke (op. prev.).

vedno ostaja) združiti dva zelo različna profila strokovnjakov – knjižničarje in pediatre na primarni ravni – z namenom, da bi dosegli še večje število družin in vzpostavili sodelovanje med strokovnjaki z različnih področij, ki pa imajo podobne cilje: zdravje ljudi od rojstva dalje. Danes Kulturno združenje pediatrov (*L'Associazione Culturale Pediatri*), Združenje italijanskih knjižnic (*L'Associazione Italiana Biblioteche*) in Center za otrokovo zdravje Onlus iz Trsta (*Il Centro per la Salute del Bambino Onlus di Trieste*) še vedno predstavljajo nosilce in podporne stebre projekta.

V zadnjem desetletju so se po državi razširili številni bralni festivali, ki jih je toliko, da je Italija po njihovem številu evropska rekorderka. Tiste najbolj znane najdemo pod geslom »Literarni festivali, sejmi in dogodki«, kot je pojasnjeno v *Poročilu o spodbujanju branja v Italiji*, ki ga pripravlja združenje Forum del libro. To poročilo je zanimivo, ker je poleg že znanih kritičnih točk na tem področju pokazatelj energije in vitalnosti, ki ju mnoge javne in zasebne ustanove vlagajo v spodbujanje branja.

Od severa pa vse do juga države lahko naštejemo okoli tisoč dvesto kulturnih dogodkov letno (podatek je, jasno, še iz časa pred pandemijo), ki so namenjeni tako odraslim kot tudi otrokom.

Vse to kaže, da branje in književnost predstavljata to, kar psihologija opredeljuje kot *zaščitne dejavnike*; to so tisti pozitivni dejavniki, ki – če jih spodbujamo – ustvarjajo ugodnejše življenjske razmere in krepijo ozaveščenost posameznika. Zaščitni dejavniki so tisti vidiki v življenju posameznika, ki so povezani z dobrim počutjem in harmoničnim razvojem; nanašajo se na kakovost odnosov in okolja, v katerem posameznik živi. Pritegnejo lahko posameznikove sposobnosti in lahko preprečijo (čeprav včasih ne popolnoma) *dejavnike*

tveganja znotraj družine, kot so revščina, nespodbudno in/ali zelo konfliktno okolje, socialna izolacija in drugi elementi, ki veljajo za škodljive.

Kultura namreč ni samo zabava, temveč tudi koristi zdravju. Kulturno udejstvovanje je naložba v dolgoživost in bi ga morali obravnavati kot ukrep na področju socialnega varstva, razlaga Enzo Grossi z Univerze v Bologni, ki velja za enega prvih, ki se je v Italiji ukvarjal s to povezavo. V nekem intervjuju[2] je pojasnil, da »hranjenje« s kulturo (branje, obiskovanje kina, razstav in gledališč, potovanje, poslušanje glasbe) spodbuja posameznikovo dobro počutje, lahko podaljša pričakovano življenjsko dobo ter prepreči upad kognitivnih sposobnosti zaradi starosti in razvoj kroničnih bolezni. Znanost torej govori sama zase!

Vedno je tudi dobro spomniti, da številne študije dokazujejo, kako zelo je branje pomembno za otrokov splošni razvoj. Na to temo je izšlo mnogo dragocenih knjig: od knjige *Proust in ligenj* Maryanne Wolf[3] in *Nato sotto il segno dei libri* (Rojeni v znamenju knjig) Luigija Paladina do razprave *Leggimi forte* (Močno me preberi) znanstvenice Rite Valentino Merletti in pesnika Bruna Tognolinija, če jih omenimo le nekaj.

Po drugi strani pa se raziskave in knjige ukvarjajo pretežno s tem, zakaj je pomembno brati, in obravnavajo predvsem učinke branja na učenje jezika ter na zmožnost podaljšanja

---

[2] Uredil Nicola Panciera, Kultura ti podaljša življenje, tednik *D – Reppublica* (28. september 2019).

[3] Slovenskega prevoda te knjige z originalnim naslovom *Proust and the Squid* (2007) zaenkrat še nimamo, je pa prevedena knjiga iste avtorice *Bralec, vrni se domov* (Cankarjeva založba, 2020). V njej avtorica predstavi vpliv zapletenih bralnih procesov na razvoj naših možganov ter poudari pomen globokega branja za oblikovanje naše sposobnosti za avtorefleksijo, empatijo, domišljijo in kritično mišljenje (op. prev.).

časa pozornosti in koncentracije, torej bolj na kognitivne vidike. Seveda je iz teh raziskav razvidna tudi vrednost, ki jo ima branje za emotivne in afektivne vidike razvoja, in tudi to, kako je lahko podpora odnosu med staršem in otrokom, vendar vsega tega iz študij še zdaleč ne moremo razbrati v zadostni meri. Poleg tega gre po mojem mnenju za enosmerne študije, kar pomeni, da upoštevajo le učinke, ki jih ima lahko branje na otroka, izključujejo pa tiste, ki se pojavljajo pri staršu.

Moja predpostavka je torej sledeča: branje lahko spodbuja zdravo navezanost otroka in *obenem* pomaga izboljšati sposobnosti starša za gradnjo medosebnih odnosov, v širšem smislu pa obogati njegovo znanje. V tej knjigi nameravam pozornost preusmeriti na odraslega in na to, kako naj pristopi k otroku, tudi novorojenčku. Želim si, da bi doumel, kako se s knjigami in skupnim branjem *zbližata* in okrepita medsebojno vez. Z ozirom na to je koristno vedeti, da je teorija navezanosti, kot trdi Franco Baldoni z Univerze v Bologni, na različnih področjih raziskovanja postala prava pravcata referenčna paradigma in odprla bogate perspektive tako za razvojno psihologijo kot za psihoanalizo. Baldoni o tem piše v svoji znanstveni monografiji *La prospettiva psicosomatica* (Psihosomatska perspektiva), v kateri predlaga preučevanje človeškega bitja z ozirom na njegove psihološke, sociološke in biološke vidike. To stališče, ki ga zagovarjam tudi sama, predstavlja izhodišče za moja razmišljanja v tej knjigi.

Preden začnem, pa bi rada pojasnila nekaj pojmov, ki so bili že omenjeni in ki nas bodo spremljali tudi v nadaljevanju.

2

Branje in podpora odnosu od nosečnosti do treh let

Prvih tisoč dni življenja

Včasih so prvi meseci otrokovega življenja veljali za nepomembne; v tem obdobju se je gledalo predvsem na otrokovo preživetje. Veljalo je, da je novorojenček »zaprt« sam vase, da ščiti samega sebe, in tako se ga ni obravnavalo kot družbeno bitje. Danes pa zaradi napredka medicine in znanstvenih odkritij prvih tisoč dni življenja velja za obdobje, ki je zelo občutljivo za vplive zunanjega okolja in vredno velike pozornosti na področju razvoja. To je dobro, saj vsem, ki delujejo na področju perinatalnega zdravja in širše, omogoča vzpostavitev mreže, ki spodbuja izmenjavo dobrih praks. Udejanjanje teh praks predstavlja dobro izhodišče za življenje vsakega otroka. Med njimi je tudi **skupno branje**, ki ga Ameriška akademija za pediatrijo razglaša »za najučinkovitejšo dejavnost v podporo razvoju«. Za dober začetek pa potrebujemo dobro starševstvo.

V raziskavah na področju psihologije in po mnenju Paole Di Blasio, avtorice priročnika o vrednotenju družine, je izraz starševstvo v angleščini opredeljen kot *Parenting*; ta opredeljuje »sposobnost staršev, da zadovoljijo osnovne potrebe svojega otroka tako s fizičnega (npr. hranjenje, čistoča, zdravje) kot psihološkega (varnost, samostojnost, neodvisnost) vidika.« Poskusimo torej odgovoriti na vprašanje: *Kdo je starš?*

Starš je posameznik z vzgojnim projektom, s katerim želi namerno vzgojno delovati. »Imeti otroka pomeni želeti

si spremembe v življenju,« je bil naslov članka Umberta Galimbertija v časniku *La Repubblica* iz leta 2013, »kajti če je res, da so starši tisti, ki ustvarijo otroka, je res tudi to, da otrok ustvarja starše.«[26] Filozof s prstom pokaže na nezmožnost odraslih, da bi se spremenili tudi v odnosu do svojih otrok, saj po njegovem mnenju mnogi starši ostajajo to, kar so, le da imajo v hiši še enega stanovalca več. Po drugi strani pa je starš tista oseba, ki postane odrasla, ki torej dozori in je sposobna spremljati novo življenje v njegovi rasti. V bistvu: *odrasla* odrasla oseba.

Druge opredelitve pojma najdemo pri Massimu Recalcatiju, ki starševstvo opredeljuje kot »neomejeno odgovornost brez lastninske pravice«.[27] Bertrand Cramer, profesor pedopsihiatrije na Univerzi v Ženevi, piše, da je to »opis tako načina, kako starši v odnosih z otroki uporabljajo odnosne in vzgojne spretnosti, kot tudi načina, kako predstavljajo in doživljajo fantazije, konflikte in objektne odnose, ki so podlaga njihovega starševskega vedênja.« To pomeni, da je starševstvo odvisno tudi od staršev, ki jih je človek imel, in od otroka, ki je nekdaj sam bil, kot sem povedala že uvodoma. »Vsi starši bi morali biti posvojitelji,« je zapisala znana francoska psihoanalitičarka Françoise Dolto; s tem je želela povedati, da starševstvo ni pogojeno z biologijo, temveč z izbiro in zavedanjem, da si želimo otrok. Nič ne sme biti samoumevno. Nasprotno, izjava Doltove predpostavlja, če želite, pomemben premik paradigme: kako naj bi moral biti starš sposoben pridobiti otroka in ne obratno.

[26] *La Reppublica*, 22. junij 2013.

[27] Iz predavanja na festivalu Festivaletteratura 2017 v Mantovi. Dogodek je bil naslovljen Vsak otrok je pesem. Več v arhivu festivala na: www.festivaletteratura.it.

Starševske funkcije

Osebno menim, da je treba pozornost nameniti tistim načinom skupnega časa staršev in otrok, ki ustvarjajo veselje, telesni stik in čustveno bližino ter otrokom omogočajo, da se počutijo *ljubljene*, kar je ključ do tega, da se z zaupanjem in radovednostjo soočajo s svetom.

Po drugi strani pa, kaj je najpomembnejša značilnost starševstva? Uživati v svojih otrocih, si vzeti čas za druženje z njimi in se zabavati, skratka, skrbeti zanje »v prvi osebi« in jim dajati občutek, da so nekaj *posebnega*. Kolikokrat zapravljamo energijo za to, da jih vpisujemo na razne tečaje ali dejavnosti, da nanje projiciramo tisto, kar nam ni uspelo (in tako poskušamo zadovoljiti svojo praznino in pomanjkljivosti), medtem ko bi bilo za njihovo zdravo in mirno psihično rast koristneje, če bi jim dajali občutek, da so *zaželeni*?

Seveda biti z njimi ni lahko; so starši, ki to radi počnejo, in tisti, ki se dolgočasijo in naveličajo ponavljanja vedno istih igralnih vzorcev. A je prav to, da postanejo bolj samozavestni in se zavedajo svoje vrednosti, tisto, kar bo v življenju naredilo razliko in dalo današnjim otrokom, ki bodo nekoč odrasli, voljo in notranjo moč za konkretno izgradnjo bivanjskega načrta. Tudi Penny Ritscher, strokovnjakinja za predšolsko vzgojo, ugotavlja, da starši bolj malo uživajo v družbi svojih otrok, in o tem piše v knjigi o pedagogiki vsakdanjega življenja z naslovom *Počasna šola* (angl. *Slow school*). Ritscherjeva trdi, da odraslim v sodobnem svetu zagotovo ni lahko, vendar je nezmožnost preživljanja časa z otroki resnična. Kaj storiti? Tudi ona poudarja, da je veliko bolje biti z njimi »na štiri oči«, čeprav je preživljanja tega skupnega časa pogosto v znamenju nesoglasij.

Kaj pa branje? Kako podpira odnos? Katera čustva in pomeni se pojavijo ob njem? Zakaj spodbuja dobro navezanost in izboljšuje starševske spretnosti?

Od nosečnosti do prvih treh mesecev

Ponovno bomo izhajali predvsem iz vloge odraslega. Njegova naloga je, da je prisoten ob otroku, saj to otroku predstavlja varnost. Varna navezanost otroka je dejansko posledica tega, da je starš sposoben mentalizacije in odnosa, ki otroku nudi občutek varnosti.

Toda kaj je tisto, zaradi česar otrok ob odraslem čuti varnost? To so doslednost, tj. skladnost med besedami in dejanji (to, kar odrasla oseba reče, mora ustrezati temu, kar naredi), sposobnost nadzora in samoregulacije ter odgovornost. Gre za kompetence, ki jih lahko štejemo za temeljne, saj iz prve, doslednosti, izhaja zaupanje, ki ga otrok čuti do sebe: če kot odrasli nekaj obljubim in svojo obljubo držim, potem mi lahko zaupa. Iz druge, samoregulacije, izhaja otrokovo čustveno ravnovesje: če kot odrasla oseba obvladam svoja čustva, jih bom lahko bolje naučil/a tudi svojega otroka. Iz tretje, odgovornosti, izhaja otrokova sposobnost prevzemanja odgovornosti, to pomeni, da se postopoma bolj zaveda tveganj in nevarnosti, s katerimi se lahko sreča, pa tudi možnosti. Ne pozabimo, da odnos pri majhnih otrocih steče skozi telesno bližino, saj govorica telesa otroku pove več kot besede, pravi psihoterapevt Alberto Pellai.

Psihoanaliza trdi, da je dojenček popolnoma odvisen od matere in se še ne dojema kot samostojen posameznik. Šele pri približno treh mesecih otrok izstopi iz združitve z mamo in se začne zavedati samega sebe in svojega odnosa z materjo. Po teoriji biološko-socialne povratne zanke, ki govori o čustvenem zrcaljenju (razvila sta jo G. Gergely in J. Watson), se dojenček ne zaveda svojih lastnih čustvenih stanj, izražanje njegovih čustev pa je večinoma osredotočeno na dražljaje iz zunanjega okolja. Tako dojenček dojame *stanje lastnega bitja* s tem, ko opazuje reakcije staršev: obrazno mimiko, ton glasu, vedênje; slednjega je na majhni razdalji od 30. ure življenja dalje celo sposoben posnemati. Tako otrok ponotranji materin zrcalni odziv in ustrezno spreminja svoja čustva. Ta proces se v psihologiji imenuje »intersubjektivni odnos«; preučeval ga je Peter Fonagy in je temelj navezanosti in samoregulacije čustvenih stanj.[28] Intersubjektivnost se nanaša na motorična dejanja, kognitivna sklepanja ter na zaznavne in čustvene izkušnje, ki se pojavljajo pri razvoju dojenčka.

Ločimo med *primarno intersubjektivnostjo*, ki zadeva prvih sedem do devet mesecev življenja in se nanaša na osnovne spretnosti, kot so orientacija, vzpostavljanje gibanja, pozornost, zanimanje za človeški obraz, obračanje in senzorična integracija; ter *sekundarno intersubjektivnostjo* v kasnejšem obdobju, med devetim in osemnajstim mesecem, ki obsega pozornost in čustvovanje ter posnemanje in prepoznavanje namere. Fonagy namreč trdi, da če je mati sposobna prezrcaliti otrokovo duševno stanje, čustveno pomaga otroku pri oblikovanju avtonomnega Jaza. Ob tem psihologija govori tudi o »zrcaljenju«, funkciji, ki je v podporo samopodobi: »Kar dojenček vidi, ko gleda materin obraz, je on sam,« je izjavil Winnicott.

[28] F. Baldoni, *La prospettiva psicosomatica*, str. 177–178.

Matere se lahko zaradi posebnega stanja, imenovanega »primarna materinska skrb«, postavijo v kožo svojega otroka in razvijejo neverjetno sposobnost identifikacije z njim. Dojenček se torej prepozna v duševnih stanjih odrasle osebe, ki se mu posveča, in razmišlja skozi čustva in občutke. Očitno je torej, da če je odrasla oseba nestabilna, bo takšen tudi otrok, čeprav se znanstveniki in psihoanalitiki, ki se ukvarjajo z navezanostjo, strinjajo, po besedah Baldonija, da za ustrezen razvoj otroka zadostuje zmerna, ne popolna starševska občutljivost. Ta koncept je v skladu z Winnicottovo »dovolj dobro« materjo, se spomnite?

Na podoben način je britanski psihoanalitik Wilfred Bion govoril o *materinskem sanjarjenju*, procesu, v katerem mati svojo alfa funkcijo postavi v službo otrokove, ki je še nezrela, in mu pomaga preoblikovati čustvene elemente in občutke v misli. Nedavne študije so pokazale tudi, da imajo donošenčki prenatalni spomin in so občutljivi za ritem maternega jezika, kot trdi Lynne Murray, ki je to področje temeljito preučila: dokazano je torej, da se učenje in vzpostavljanje odnosov začneta že v maternici. Vemo namreč, da je sluh v sedmem mesecu nosečnosti že razvit, zato se otrok nahaja v maternici – na takem mestu torej, kjer lahko sliši, kaj se dogaja, in doživlja zvoke, šume, vonjave in besede. Nosečnost ni le biološki dogodek, temveč tudi obdobje dražljajev, občutkov in odzivov: »V obdobju čakanja,« pojasnjuje Massimo Ammaniti,[29] »si mati ustvari podobo otroka, obnaša se, kot da je resnično tam, se z njim pogovarja, mu da vzdevek, poskuša razložiti njegove gibe, mu govori o namerah, z drugimi besedami: aktivira se materin možganski sistem, da je ubran z otrokom.« Odnos med

[29] Massimo Ammaniti o tem pripoveduje v prispevku o razvojni psihologiji (*Psicologia dell'età evolutiva*, Dvd 2012 – Gruppo Editoriale l'Espresso).

materjo in otrokom se torej vzpostavi med nosečnostjo, zato je to idealen čas za začetek branja in eksperimentiranja z glasom.

Ko mati nagovarja svojega otroka, ne glede na to, ali je še v njenem trebuhu ali že rojen, spremeni način govora, glas in izraz na obrazu ter oblikuje t. i. »impliciten dialog«, kot je to poimenoval psiholog Daniel Stern. Implicitni dialogi ustvarjajo predpogoje za razvoj intersubjektivne komunikacije; gre za izmenjavo kretenj, ki je temelj odnosa. Vsekakor je od rojstva dalje za vsakega starša temeljnega pomena to, da se zna z otrokom sporazumevati, saj so otroci zelo občutljivi in že zgodaj začutijo pozitivne signale od zunaj. Psihologi vemo, da imajo otroci, ki ne komunicirajo z drugimi, pogosto težave pri navezanosti in ločitvi od staršev, pri ritmu spanja in budnosti, hranjenju in uravnavanju čustev, kar se kaže na primer v neutolažljivem joku in agresivnem vedenju. Dejansko čustva otroka ne le držijo »skupaj«, temveč mu dajejo tudi občutek popolne vključenosti, ko čuti, da so njegove potrebe zadovoljene.

Predstavljajte si, da mora mati potolažiti svojega nekaj mesecev starega dojenčka, ker neprenehoma joka, in da držanje v naročju ni dovolj, da bi ga pomirila. Predstavljajte si, da ga začne zibati in mu ob tem prepevati pesem, ki mu jo je pela med nosečnostjo in si jo je zapomnila na melodijo, ki ji je bila najbolj všeč. Primerna knjiga za to je *Sonček čez hribček gre*, zbirka slovenskih ljudskih pesmi, ki jo je ilustrirala Maja Kastelic. Besedila pesmi so preprosta, refreni pa ponavljajoči se. Naslovna pesmica se začne tako:

Sonček čez hribček gre,
lun'ca pa za gore.
Zvezdice presvetle
se potope.

Sonček čez hribček gre,
ptičice žvrgole,
žarkov se vesele,
k nebu lete.

Zelo pogosto se dojenčkov jok ne umiri le zato, ker ga petje, tako kot materine roke, pomirja, temveč zato, ker začuti, da mu mati poje uspavanko in jo lahko prepozna po zvokih in tonu, s katerim jo poje, ter zazna njeno sporočilo. Ni pomembno, da razume besedilo, navsezadnje je za to premajhen, vendar čuti empatijo in motivacijo odrasle osebe, saj se preko intonacije prenaša čustvenost, katere del so pogledi, nasmehi in vidno spoznavanje eden drugega (pravzaprav govorimo o intuitivnem starševstvu, konceptu, h kateremu se bomo še vrnili). Otrok zaznava predvsem »čustveno prisotnost odraslega, ki je vključen v globalno komunikacijo«, piše Rita Valentino Merletti v knjigi *Leggere ad alta voce* (Glasno branje).

V skladu s **teorijo intersubjektivnosti** otrok ponotranji izražanje starša in uravna svoja čustva, kar pomeni, da se umiri. Skozi **zrcaljenje** mati z izmenjavo pogledov, nasmehov in božanja obenem podpira otrokovo samozavest. Otrok se namreč, še preden razvije zanimanje za knjige in zgodbe, odziva na zvok jezika; vemo, da že v prvih dneh življenja prepozna materin glas (ki je oblika »holdinga«[30]) in ga razloči od drugih glasov. Poleg tega občutek varnega držanja izhaja tudi iz **ponavljanja** besed v otroških besedilih (tudi po tem lahko vrednotimo njihovo kakovost). Ta tri načela skupaj tvorijo čustveno vez.

[30] »Holding« (dobesedno »držanje«) je funkcija, ki je bistvenega pomena za otrokov psihični razvoj. Izraz opredeljuje zmožnost matere (ali, splošneje, osebe, ki skrbi za otroka, »skrbnika«), da deluje kot varno naročje za otrokove potrebe, da predstavlja nekakšen prostor, v katerem se otrok počuti sprejetega, podprtega in pomirjenega. Holding pomeni, da starši vztrajajo z otrokom tudi, ko je otrok »naporen«, skratka, da so tam zanj in za njegove potrebe (op. prev.).

To, kar sem pravkar opisala, je proces, pri katerem se z branjem knjige – kar sprva pomeni branje otroku v trebuščku, ki kasneje preide v petje – vzpostavi intersubjektivni odnos. Otrok čuti prisotnost odraslega, ki ga pomirja, in jo počasi ponotranji. Vse to se zgodi tudi zaradi kakovosti izbranega besedila, ki ima funkcijo »verige, ki vsebuje in povezuje«, trdi Marco Dallari v knjigi *Testi in testa* (Besedila v glavi), in ki ima zmožnost, da nas *poveže s človeštvom*.

Po mnenju Sterna je treba intersubjektivnost obravnavati kot temeljno človeško potrebo. Otrok čuti, da je na varnem, v čvrstem prijemu, in v njem počasi raste zaupanje (čeprav sprva nezavedno), za mater pa predstavlja možnost, da pridobi novo spretnost: zapomni si otroško pesmico in z lastnim glasom pomiri otroka. V tem primeru je vrednost pomnjenja v tem, da je vedno na voljo, kadar koli ga potrebujemo, črpanje besed in podob iz otroških rim ali pesmi pa je užitek, ki ga lahko obnovimo v stiku z otrokom, na kar nas opozarja tudi Merlettijeva. In to je zelo koristno sredstvo, ki zlasti v zapletenem obdobju po porodu lahko prinese veselje in vlije občutek miru tudi materi.

Ponotranjenje zgoraj opisanega procesa je počasno, a na ta način otroku omogoča obdelavo; glasno branje namreč pomeni tudi čustveno pripravljenost staršev, tj. njihovo zavedanje lastnega telesa in lastne izraznosti. Kot navaja Mem Fox v knjigi *Baby prodigy*: »Ni pravilnega ali napačnega načina glasnega branja, pomembno je, da poskušamo biti čim bolj izrazni.« Izrazna moč (pogled, variacije tona glasu, premori) je rezultat čustvene razpoložljivosti, ki je potrebna za navezovanje stikov z otrokom. Glasno branje torej ni le preprosto branje, ampak je krožni proces, ki se začne s stopnjo čustvene razpoložljivosti in zavedanja lastne telesnosti, nato pa preide v izraznost, ki vključi zraven tudi poslušalca.

Kazalo

Uvod
Kultura je *preventivna* **7**

Prvo poglavje
Branje in navezanost **29**

Drugo poglavje
Branje in podpora odnosu od nosečnosti do treh let **41**

Tretje poglavje
Skupno branje kot dejavnost, ki temelji na mentalizaciji **81**

Kako naj berem otroku?
Kratek seznam desetih položajev z ilustracijami **91**

Sklepna beseda 103

Priporočeno branje 111

Predlogi za prve korake pri branju z otroki 113

Zahvale 122

Paola Zanini
SKUPNO BRANJE GRADI ZAUPANJE
Kako skupno branje krepi povezanost med starši in otroki

Izvirnik: Leggere insieme per costruire fiducia. Come la lettura condivisa favorisce il legame tra genitori e figli
© 2022 Edizioni San Paolo s.r.l.
Piazza Soncino 5 – 20092 Cinisello Balsamo (Milano) – ITALIA
www.edizionisanpaolo.it

Prevedla in uredila: Meta Lenart Perger
Strokovni pregled besedila, opomb in seznama priporočenega branja za otroke: mag. Barbara Hanuš
Strokovni pregled poglavij s področja psihologije: dr. Katarina Lia Kompan Erzar
Oprema in prelom: Jana Randl
Ilustracije: Cristina Raiconi

Izdala in založila:
Društvo Mohorjeva družba in Celjska Mohorjeva družba, d. o. o.
Za založbo:
Predsednik Lojze Kozar in ravnateljica dr. Tanja Ozvatič

Celjska Mohorjeva družba, Prešernova ulica 23, 3000 Celje, Slovenija
www.mohorjeva.org

Natisnila tiskarna Dravski tisk v 500 izvodih.
Celje 2024